

SŁAWOMIR KAMOSIŃSKI

**Іван Панкевич (Ivan Pankevych)
„Традиція виборності влади в Україні”
(„Tradycja wybieralności władzy na Ukrainie”)
Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Ivana Franki we Lwowie 2015, ss. 488**

Pod koniec 2015 roku w obiegu naukowym na Ukrainie pojawiła się interesująca monografia autorstwa Ivana Pankevycha pt. „Tradycja wybieralności władzy na Ukrainie”. Autor, naukowiec z Wydziału Prawa Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Ivana Franki we Lwowie, jest znanym na Ukrainie badaczem problematyki prawa wyborczego. Ten fakt, w moim przekonaniu, jest wystarczającą rekomendacją dla tej monografii. Zasluguje ona na przybliżenie polskiemu czytelnikowi, ponieważ autor, przy okazji omawiania głównego wątku, jakim jest proces kształtowania się prawa wyborczego na Ukrainie, prezentuje szeroki kontekst historyczny tego zjawiska, analizując zmiany zachodzące w prawie wybieralności od IX wieku aż do czasów współczesnych w Europie Środkowo-Wschodniej. Liczne są również odwołania do doświadczeń zachodnioeuropejskich w tym przedmiocie.

Recenzowana monografia składa się z czterech rozdziałów, wstępu, zakończenia oraz wykazu literatury przedmiotu i wykorzystanych aktów normatywnych. Trzy pierwsze rozdziały zostały podzielone na dwa podrozdziały, a czwarty, z uwagi na analizę zasady wolnych, równych, bezpośrednich wyborów i tajnego głosowania, składa się z czterech podrozdziałów. Powyższa budowa nie budzi zastrzeżeń i jest uzasadniona merytorycznie.

W rozdziale pierwszym „Tradycja wybieralności jako zjawisko prawne: teoretyczne i metodologiczne zasady badania” autor w pierwszych zdaniach przystąpił do omówienia podstawowych pojęć związanych z problematyką tradycji wybieralności: wybory, prawo wyborcze, system wyborczy, demokracja, naród, władza, ludowładztwo. Wskazane przykłady pojęć nie wyczerpują ich długiej listy. Każde z tych pojęć zostało poddane wnikliwej analizie. Ogromną wartość naukową ma to, że autor wyjaśnia ich znaczenie, odnosząc się do ustaleń, w pierwszej kolejności uczonych ukraińskich, w drugiej, na równorzędnych zasadach, uczonych z wielu państw Europy, w tym z Polski. Znalazły się odwołania do dorobku prof. Bogusława Banaszaka, prof. Leszka Garlickiego, prof. Wiesława Skrzydło, prof. Marka Chmaja czy prof. Mirosława Granata. Dla polskiego czytelnika jest to

rozwiązanie szczególnie cenne, ponieważ pozwala na porównanie polskiego dorobku naukowego w tym zakresie z dorobkiem uczonych z Ukrainy. Ta erudycyjna analiza ma jeszcze jedną istotną zaletę. Poprzez zestawienie, często bardzo różnych wyjaśnień tego samego pojęcia, można wykazać wielość poglądów i interpretacji. Na podkreślenie zasługuje jeszcze jeden bardzo rozważnie wprowadzony w omawianym rozdziale wątek. Ivan Pankevych, podejmując się wyjaśnienia pojęcia demokracja, nie boi się odnieść do doświadczeń płynących z historii. Akcentuje, że wielu europejskich dyktatorów w dwudziestym wieku doszło do władzy, wykorzystując demokratyczne reguły walki o władzę. Autor recenzowanej monografii konkluduje, że demokracja jest ustrojem, który musi być stale monitorowany, ponieważ potencjalnie może wykreować rządy dyktatorów.

Rozdział drugi „Geneza tradycji wybieralności władzy na ziemiach ukraińskich (IX–XX wieku)” jest interesujący z tego powodu, że Ivan Pankevych omawia tytułową wybieralność władzy, odnosząc się do przykładów zaczerpniętych aż z IX wieku. Szerokie tło historyczne tego zjawiska obejmuje nie tylko zakres czasu, lecz również terytorium. Autor, poszukując genezy tradycji wybieralności władzy na Ukrainie, podkreśla znaczne wpływy ustroju demokracji szlacheckiej, która wykształciła się na ziemiach ukraińskich należących do Wielkiego Księstwa Litewskiego, Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Ten wątek z pewnością zainteresuje polskich historyków oraz historyków prawa badających ewolucję ustroju demokracji szlacheckiej. Podobnie istotne dla wzbogacenia polskich badań nad okresem Autonomii Galicyjskiej wydają się uwagi Ivana Pankevycha, odnoszące się do prawa wyborczego w tym okresie. System wyborczy oparty na wyborze deputowanych w czterech odrębnych kuriach, zdaniem autora recenzowanej monografii, był jednym z najgorszych rozwiązań prawnych, ponieważ litera prawa pozwalała na ograniczenie prawa wyborczego dużej liczby wyborców, mieszkańców Galicji. W następstwie tak skonstruowanego prawa wyborczego przepływ informacji do Sejmu Krajowego Galicyjskiego z grup najliczniejszych, które były najslabiej reprezentowane wśród deputowanych, był mocno ograniczony, jeśli nie przyjąć, że żaden. Duży walor poznawczy ma także skierowanie uwagi autora na doświadczenia wybieralności wyniesione przez współczesną Ukrainę z początków XX wieku. W Zachodnioukraińskiej Republice Ludowej, która powstała po zakończeniu I wojny światowej, a jej byt państwowy był krótki, powstało interesujące prawo wyborcze. Ten legislacyjny dorobek, zdaniem autora, jest godny uwagi z powodu wielu ograniczeń prawa wybieralności. Prawa wyborcze ograniczano w tym państwie m.in. tym sprawcom kradzieży, rozboju, gwałtu, zabójstwa, w stosunku do których uprawomocnił się wyrok sądu. Ograniczenie tego prawa przewidziane było także dla osób, które w okresie upływających dwóch lat dwukrotnie były przez wymiar sprawiedliwości ukarane za pijaństwo. Jak stwierdza Ivan Pankevych, ta ostatnia norma ograniczająca prawo wyborcze jest interesująca z tego powodu, że wykluczano z kręgu wyborców osoby uzależnione od alkoholu. Nie potrafią one, zdaniem autora (z którym należy się zgodzić), w sposób adekwatny ocenić otaczającej

ich rzeczywistości. Wypada się tylko zastanowić, czy współcześnie, podejmując próby ograniczenia praw wyborczych alkoholików i narkomanów, nie nastąpiłoby naruszenie praw człowieka.

W trzecim rozdziale „Tradycja i innowacje w ustawodawstwie wyborczym Ukrainy” Ivan Pankevych analizuje obowiązujące na Ukrainie prawo wyborcze. W moim przekonaniu dobrym rozwiązaniem konstrukcyjnym przyjętym dla tego rozdziału jest jego podział na dwa podrozdziały. W pierwszym autor omawia tradycję historyczną wyborów powszechnych na Ukrainie. Zwraca uwagę na wiele zasad osadzonych w doświadczeniach historycznych wybieralności władzy w tym kraju. Podaje np., jako uzasadnienie konieczności rozszerzania praw wyborczych obywateli, że nie można dyskryminować określonych grup wyborców, np. kobiet. Podkreśla słusznie, że opóźnianie w przyznaniu tego prawa kobietom w wielu krajach Europy i świata wpływało w znaczący sposób na wynik wyborów i w ślad za tym na podejmowane decyzje polityczne przez rządzących. Krytycznie odnosi się również Ivan Pankevych do ograniczania prawa wyborczego poprzez wprowadzanie cenzusu wieku np. 30 lat, wykluczając tym samym populację dwudziestolatków (jak w polskiej ordynacji wyborczej do Senatu RP z 8 lipca 1935 roku). Inspirujący jest podrozdział drugi omawianego rozdziału. W tej części książki autor wskazał na możliwość wykorzystania innowacyjnych rozwiązań w wyborczym prawie Ukrainy. Moją uwagę zwróciło istotne dla zrozumienia przesłania naukowego tej monografii stwierdzenie autora, w którym podnosi on, że jeśli tradycja wybieralności władzy w pełni ujawnia się w regulacjach ustawowych, to nowoczesne, innowacyjne rozwiązania znajdują się w systemie wyborczym. Zdaniem autora wybór systemu wyborczego jest ważny z tego powodu, że wpływa on na wynik wyborów. Ivan Pankevych akcentuje to, że nie ma, ponieważ nie istnieje i zapewne nigdy istnieć nie będzie, tzw. neutralnego systemu wyborczego. Zawsze jest bowiem tak, że przyjęcie określonego rozwiązania w zakresie liczenia głosów sprawia, że osiąga się jeden wynik, a zgoła odmienny rezultat pojawia się, gdy głosy są liczone przy wykorzystaniu drugiego sposobu liczenia głosów. Walor poznawczy tej części monografii wzmacnia również to, że w ocenie autora obserwowane we współczesnej Ukrainie ogromne rozdrobnienie partyjne skutkuje tym, że zanika sens istnienia ideologii partyjnej i programów partii politycznych budowanych w oparciu na tych ideologiach. To sprawia, że programy stronnictw politycznych są ogólne, pełne sprzeczności, i znajduje się w nich wiele populistycznych, trudnych do realizacji obietnic.

Rozdział czwarty zamykający recenzowaną monografię odnosi się do tradycji wybieralności jako podstawy zasady wolnych, równych, bezpośrednich wyborów i tajnego głosowania. Analizie przedmiotowych pojęć, wspartej dorobkiem europejskiej, w tym polskiej myśli, towarzyszy odniesienie do bieżących problemów prawa wyborczego na Ukrainie. Przy okazji autor podpowiada możliwości wykorzystania nowych rozwiązań z powodzeniem stosowanych w Europie. Jako przykłady Ivan Pankevych podaje głosowanie listowne za pośrednictwem poczty lub głosowanie przy wykorzystaniu Internetu. Zdaniem autora Ukraina na tego

typu rozwiązania nie jest jeszcze przygotowana. Zwraca on uwagę, że głosowanie za pośrednictwem listów wysyłanych drogą pocztową obecnie traci rację bytu z powodu zawodności tej instytucji. Wiarygodność tej metody głosowania zależy bowiem od sprawności i zaufania do instytucji, która przejmuje na siebie obowiązek przekazywania przesyłek pocztowych. Autor podpowiada, że naruszona mogłaby być np. zasada tajności głosowania. Sieć Internet, zdaniem Ivana Pankevycha, nie może być obecnie wykorzystywana na Ukrainie ze względu na niedostatki niezbędnej infrastruktury. Autor stwierdza, że głosowanie za pośrednictwem Internetu doskonale sprawdziło się w Estonii, jednak w jego opinii łatwiej można było to rozwiązanie tam wprowadzić, głównie z powodu wielkości tego państwa i doskonałej jakości infrastruktury, którą dysponuje.

Ivan Pankevych słusznie konkluduje, że współczesna Ukraina winna reformować i budować system wyborczy otwarty ku przyszłości, który powinien opierać się na tradycji i zarazem czerpać inspirację z innowacyjnych rozwiązań w tym zakresie. Celem nadrzędnym powinno być oderwanie ukraińskiego prawa wyborczego od posttotalitarnej tradycji i osadzenie go w naturalnej dla Ukrainy tradycji mieszczącej się w wartościach europejskich. To, jego zdaniem, zadanie dla rządzących na najbliższą przyszłość.

Recenzowana monografia „Tradycja wybieralności władzy na Ukrainie”, w moim przekonaniu, zasługuje na publikację w Polsce. Za takim rozwiązaniem przemawia w pierwszej kolejności jej warstwa merytoryczna. Jest to solidnie udokumentowana praca, która ukazuje proces historycznej tradycji wybieralności w Europie Środkowej i Wschodniej. Ogromna wartość poznawcza tej monografii opiera się na wykorzystaniu bogatej literatury przedmiotu. Autor cytuje publikacje zachodnioeuropejskich badaczy problemu, w tym zajmujących się tym zagadnieniem prawników oraz historyków. Wykorzystał opracowania, które ukazały się w byłym ZSRR, zaznaczając, że ich treść należy interpretować bardzo ostrożnie. Odnosi się również do ustaleń uczonych współczesnej Rosji. Podnieść należy również fakt sięgnięcia do polskich opracowań naukowych związanych z tradycją wybieralności. Monografia ta przetłumaczona na język polski pozwoliłaby na uzupełnienie wiedzy społeczeństwa polskiego o Ukrainie, ewolucji jej ustroju i kierunkach ewentualnych dalszych reform. To ważne, zważywszy, że jest ona państwem, z którym Polska bezpośrednio graniczy. Rekapitułując, stwierdzam, że pojawiła się monografia ważna dla współczesnej Ukrainy, która powinna być uważana w Polsce, nie tylko ze względu na jej obszerną warstwę historyczną.